

UDK: 272/273-722:364.4(497.12)“1775/1945“

ISSN 0351-2789

ACTA
ECCLESIASTICA
SLOVENIAE
45

BLAŽ OTRIN

*SOCIALNA DEJAVNOST KATOLIŠKE CERKVE
V LJUBLJANSKI (NAD)ŠKOFIJI OD KONCA 18.
STOLETJA DO DRUGE SVETOVNE VOJNE*

Ljubljana 2023



ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE
Izdaja Inštitut za zgodovino Cerkve
pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani
Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI – 1001 Ljubljana

Urednik / Editor
dr. Miha Šimac

Recenzenti / Peer reviewers:
dr. Bogdan Kolar,
dr. Jure Volčjak

Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.
The articles have been peer-reviewed.
The authors are responsible for the content of their papers.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

364-78:27-772(497.4Ljubljana)«1775/1941«

OTRIN, Blaž

Socialna dejavnost katoliške cerkve v ljubljanski (nad)škofiji od konca
18. stoletja do druge svetovne vojne / Blaž Otrin. - Ljubljana : Inštitut
za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2023. - (Acta ecclesiastica
Sloveniae, ISSN 0351-2789 ; 45)

ISBN 978-961-90474-8-4

COBISS.SI-ID 171861251

Na naslovni strani je posnetek bronastega Kristusovega monograma
iz Emone (druga polovica 4. stoletja).

KAZALO

Table of Contents.....	7
Kazalo prilog.....	9
Seznam kratic in okrajšav.....	11
1 Uvod.....	13
2 Socialni nauki in programi katoliške Cerkve v kontekstu zgodovinskih okoliščin	17
2.1 Vesoljna Cerkev.....	17
2.1.1 Od Pija VI. do Gregorja XVI.....	17
2.1.2 Pij IX.....	21
2.1.3 Leon XIII.....	24
2.1.4 Pij X. in Benedikt XV.....	30
2.1.5 Pij XI.....	35
2.2 Ljubljanska škofija.....	40
2.2.1 Državno cerkvenstvo in jožefinizem	40
2.2.2 Janez Zlatoust Pogačar	49
2.2.3 Jakob Missia.....	51
2.2.4 Anton Bonaventura Jeglič.....	53
2.2.5 Gregorij Rožman.....	61
2.3 Katoliška socialna misel na Slovenskem	76
2.3.1 Katoliška socialna misel na Slovenskem do konca prve svetovne vojne	77
2.3.2 Katoliška socialna misel na Slovenskem od konca prve do začetka druge svetovne vojne	81
3 Socialna politika države.....	95
3.1 Socialna politika v avstrijskem delu Habsburške monarhije v 19. stoletju do prve svetovne vojne.....	95
3.1.1 Obdobje pred nastopom Taaffejeve vlade.....	96
3.1.2 Delavskozaščitna zakonodaja Taaffejeve vlade	98
3.1.3 Socialna zakonodaja od 1893 do 1914.....	102
3.2 Socialna politika na Slovenskem med obema vojnama.....	104
3.2.1 Gospodarski in socialni položaj v novi državi	104
3.2.2 Delavskozaščitna zakonodaja.....	107
3.2.3 Delavske zaščitne ustanove.....	110
3.2.4 Socialno skrbstvo	113
4 Dobrodelne ustanove v upravi Cerkve.....	115
5 Cerkev kot državni organ socialnega skrbstva.....	121
5.1 Župnijski ubožni inštituti	121

5.1.1 Ustanovitev ubožnih inštitutov	121
5.1.2 Reforma leta 1835 in dosledna uvedba ubožnih inštitutov	125
5.1.3 Primeri delovanja ubožnih inštitutov v Mekinjah, Šentvidu pri Stični in Ljubljani	128
5.1.4 Ukinitve ubožnih inštitutov	132
5.2 Nabirke	135
5.3 Najdenci	143
5.3.1 Ustanovitev najdenišnic in najdeniški sistem	143
5.3.2 Vloga dušnih pastirjev	148
5.3.3 Primer župnije Dob	152
5.3.4 Ukinitve najdenišnic	157
6 Samostojna iniciativa Cerkve za pomoč različnim skupinam	161
6.1 Dobrodelna dejavnost	161
6.1.1 Dobrodelna društva	162
6.1.2 Redovi in kongregacije	195
6.1.3 Župnije	206
6.1.4 Zavodi za posamezne kategorije prebivalstva	211
6.2 Katoliška stanovska društva, delavske strokovne organizacije in zadružništvo	243
6.2.1 Stanovska društva	244
6.2.2 Katoliške strokovne – sindikalne – delavske organizacije	255
6.2.3 Zadružništvo	284
7 Zaključek	295
8 Povzetek	307
9 Summary	311
10 Priloge	315
11 Viri in literatura	409
12 Imensko kazalo	423
Navodila sodelavcem AES	427
Instructions to AES associates	429
Publikacije Inštituta za zgodovino Cerkve	431

SOCIAL ACTIVITIES OF THE CATHOLIC CHURCH IN THE LJUBLJANA (ARCH)DIOCESE FROM THE END OF THE 18TH CENTURY UNTIL THE SECOND WORLD WAR

TABLE OF CONTENTS

Table of Contents.....	7
Index of Appendices	9
List of Abbreviations and Acronyms.....	11
1 Introduction.....	13
2 Social Teachings and Programmes of the Catholic Church in the Context of Historical Circumstances.....	17
2.1 Universal Church.....	17
2.1.1 From Pius VI to Gregory XVI.....	17
2.1.2 Pius IX.....	21
2.1.3 Leo XIII.....	24
2.1.4 Pius X and Benedict XV.....	30
2.1.5 Pius XI.....	35
2.2 Ljubljana Diocese.....	40
2.2.1 "State-Church relations« and Josephinism.....	40
2.2.2 Janez Zlatoust Pogačar	49
2.2.3 Jakob Missia.....	51
2.2.4 Anton Bonaventura Jeglič.....	53
2.2.5 Gregorij Rožman.....	61
2.3 Catholic Social Thought in Slovenia	76
2.3.1 Catholic Social Thought in Slovenia until the End of the First World War	77
2.3.2 Catholic Social Thought in Slovenia from the End of the First until the Beginning of the Second World War	81
3 State Social Politics	95
3.1 Social Politics in the Austrian Part of the Habsburg Monarchy in the 19th Century until the First World War.....	95
3.1.1 The Period prior to the Taaffe Government	96
3.1.2 Protection Legislation of Workers by the Taaffe Government.....	98
3.1.3 Social Legislation from 1893 until 1914	102
3.2 Social Politics in Slovenia between the Two World Wars.....	104

3.2.1 Economic and Social Position in the New State	104
3.2.2 Protection Legislation of Workers	107
3.2.3 Workers' Protection Institutions.....	110
3.2.4 Social Care	113
4 Charitable Institutions in the Administration of the Church.....	115
5 The Church as the State Body for Social Care	121
5.1 Parish Institutes for the Poor.....	121
5.1.1 Establishment of Institutes for the Poor	121
5.1.2 The Reform in 1835 and Consistent Implementation of Institutes for the Poor	125
5.1.3 Examples of Operation of Institutes for the Poor in Mekinje, Šentvid near Stična, and Ljubljana	128
5.1.4 The Abolition of Institutes for the Poor.....	132
5.2 Collections.....	135
5.3 Foundlings	143
5.3.1 The Establishment of Foundling Hospitals and the Foundling System.....	143
5.3.2 The Role of Priests	158
5.3.3 The Example of the Dob Parish	152
5.3.4 The Abolition of Foundling Hospitals	157
6 Independent Initiative of the Catholic Church in the Ljubljana Diocese for Help to Individual Social Groups	161
6.1 Charitable Activities	161
6.1.1 Charity Societies.....	162
6.1.2 Orders and Congregations	195
6.1.3 Parishes	206
6.1.4 Institutions for Individual Categories of Inhabitants.....	211
6.2 Catholic Workers' Expert Organisations, Expert Societies, and Cooperativism.....	243
6.2.1 Expert Societies.....	244
6.2.2 Catholic Expert – Union – Workers' Organisations	255
6.2. Cooperativism.....	284
7 Conclusion.....	295
8 Povzetek	307
9 Summary.....	311
10 Appendices	315
11 Sources and Literature	409
12 Index of Names	423
Navodila sodelavcem AES	427
Instructions to AES associates	429
Publications of the Institute of Church History	431

1 KAZALO PRILOG

<i>Priloga 1:</i>	Naznanilo Notranjeavstrijskega gubernija v Gradcu o ubožnem inštitutu pod imenom Družba ljubezni do bližnjega. Gradec, 18. 9. 1784.....	315
<i>Priloga 2:</i>	Kurenda Okrožnega urada v Ljubljani o ubožnih inštitutih. Ljubljana, 21. 10. 1804, št. 1007.	322
<i>Priloga 3:</i>	Razglas o skrbi za revne in s tem povezanim ustanavljanjem zavodov za revne. Okrožni urad Novo mesto, 2. 9. 1834.....	325
<i>Priloga 4:</i>	Dopis Reprezentance in komore za Kranjsko ljubljanskemu škofu Leopoldu Jožefu Hanibalu Petazziju glede nabirk, Ljubljana, 4. 3. 1762.	337
<i>Priloga 5:</i>	Pastirsko pismo škofa Avgušтина Gruberja škofijskim duhovnikom glede pomoči ob lakoti leta 1817. Ljubljana, 12. 3. 1817, št. 538.....	338
<i>Priloga 6:</i>	Začasna navodila Ilirskega gubernija za višjega sirotinskega očeta v Ljubljani. Ljubljana, 2. 6. 1820.	340
<i>Priloga 7:</i>	Okrožnica Ilirskega gubernija o evidentiranju in nadzoru najdenцев v oskrbi dežele. Ljubljana, 3. 5. 1836.....	349
<i>Priloga 8:</i>	Okrožnica Škofijskega ordinariata v Ljubljani dekanijam glede tržaških najdenцев. Ljubljana, 22. 9. 1851.	354
<i>Priloga 9:</i>	Okrožnica Deželnega odbora za Kranjsko o ukinitvi ljubljanske najdenišnice, Ljubljana, 18. 6. 1871.	355
<i>Priloga 10:</i>	Pogodba med tržaško najdenišnico in rejnico. Trst, 1831.	357
<i>Priloga 11:</i>	Pogodba med ljubljansko najdenišnico in rejnico. Ljubljana, 1849.....	360
<i>Priloga 12:</i>	Zapisnik o razgovorih med JSZ in Društvom Združenih zasebnih in trgovskih nameščencev Slovenije v Ljubljani. Ljubljana, 13. 4. 1934.	363
<i>Priloga 13:</i>	Pismo predsednika Društva Združenih zasebnih in trgovskih nameščencev Slovenije Franca Kremžarja škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 1. 6. 1934.....	368
<i>Priloga 14:</i>	Pismo Društva Združenih zasebnih in trgovskih nameščencev Slovenije škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 3. 7. 1934.....	369
<i>Priloga 15:</i>	Predlog Društva združenih zasebnih in trgovskih nameščencev Slovenije JSZ o ustanovitvi enotne organizacije, april, 1935.	370
<i>Priloga 16:</i>	Pismo JSZ Društvu združenih zasebnih in trgovskih nameščencev Slovenije. Ljubljana, 4. 4. 1935.....	372
<i>Priloga 17:</i>	Pismo JSZ Društvu združenih zasebnih in trgovskih nameščencev Slovenije. Ljubljana, 12. 4. 1935.....	373
<i>Priloga 18:</i>	Pismo JSZ škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 27. 4. 1935.....	374
<i>Priloga 19:</i>	Pismo JSZ škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 2. 9. 1935, in odgovor 3. 9. 1935.....	375

<i>Priloga 20:</i> Zapisnik sestanka v Celju med zastopniki JSZ, ZZD in DZZTNS. Celje, 15. 12. 1935.....	378
<i>Priloga 21:</i> Pismo škofa Ivana Tomažiča škofu Gregoriju Rožmanu. Maribor, 11. 2. 1936.....	379
<i>Priloga 22:</i> Pismo JSZ škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 22. 2. 1936.....	382
<i>Priloga 23:</i> Pismo ZZD in DZZTNS škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 29. 2. 1936.....	382
<i>Priloga 24:</i> Spomenica ZZD in DZZTNS škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 29. 2. 1936.....	383
<i>Priloga 25:</i> Pismo škofa Ivana Tomažiča škofu Gregoriju Rožmanu. Maribor, 27. 3. 1936.....	390
<i>Priloga 26:</i> Pismo škofa Ivana Tomažiča škofu Gregoriju Rožmanu. Maribor, 2. 4. 1936.....	391
<i>Priloga 27:</i> Sporna vprašanja za razgovor z JSZ. April 1936.....	393
<i>Priloga 28:</i> Izjava JSZ. Ljubljana, 20. 4. 1936.....	393
<i>Priloga 29:</i> Pismo JSZ škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 2. 5. 1936.....	394
<i>Priloga 30:</i> Pismo JSZ škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 17. 1. 1937.....	396
<i>Priloga 31:</i> Pismo škofa Gregorija Rožmana škofu Ivanu Tomažiču (osnutek). Ljubljana, 18. 1. 1937.	398
<i>Priloga 32:</i> Pismo ZZD škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 7. 2. 1937.....	399
<i>Priloga 33:</i> Pismo JSZ škofu Gregoriju Rožmanu. Ljubljana, 13. 3. 1937, in škofov odgovor, 28. 4. 1937.	401
<i>Priloga 34:</i> Pismo JSZ škofu Rožmanu. Ljubljana, 13. 3. 1937.....	404
<i>Priloga 35:</i> Pismo škofa Gregorija Rožmana p. Angeliku Tomincu. Ljubljana, 21. 1. 1939.....	404
<i>Priloga 36:</i> Pismo JSZ škofu Gregoriju Rožmanu, Ljubljana, 5. 5. 1939.....	406

9 POVZETEK

V delu je prikazana raznovrstna socialna dejavnost katoliške Cerkve v ljubljanski škofiji od konca 18. stoletja do začetka druge svetovne vojne. Dejavnost je bila bistveno povezana s širšim družbenim kontekstom časa. Razvidno je, kako je na socialno delovanje v ljubljanski škofiji vplival gospodarski razvoj, politične spremembe, razvoj delavskega gibanja, papeške okrožnice, razvoj redov, kongregacij, društev itd. V časovnem in vsebinskem smislu lahko socialno dejavnost v ljubljanski škofiji razdelimo na dva dela. Prvi del zajema obdobje jožefinizma oziroma državnega cerkvenstva od konca 18. stoletja do sredine 19. stoletja, drugi pa predstavlja samostojna iniciativa Cerkve od sredine 19. stoletja do začetka druge svetovne vojne. Pri tem ne gre za ostro časovno ločnico, saj so bili vplivi državnega cerkvenstva vidni vse do razpada Habsburške monarhije, samostojna iniciativa Cerkve pa je bila prav tako prisotna že prej.

Socialno dejavnost v škofiji je od konca 18. do sredine 19. stoletja v glavnem določal jožefinizem, ki je Cerkev opredeljeval kot organ v sestavi svoje uprave in ji poveril poleg mnogih drugih nalog tudi naloge socialnega skrbstva. Te so bile povezane predvsem z župnijskimi ubožnimi inštituti, nabirkami za ponesrečence in skrbjo za sirote oziroma t. i. najdence.

Župnijski ubožni inštituti so kot javna mreža za oskrbo ubogih na Kranjskem delovali več kot stoletje, od leta 1784 pa do leta 1884 oziroma 1888. Vodili so jih župniki skupaj z ubožnimi očeti, izvoljenimi od občin, ki so spadale v določeno župnijo. Namen inštitutov je bil evidentirati revne, organizirati in združiti zasebno dobrodelnost ter pravično razdeljevati podporo med upravičence. Pomembno organizacijsko vlogo so pri tem imeli škofje, ki so pospeševali razvoj in delovanje inštitutov. Mrežo župnijskih postojank je civilna oblast uporabila tudi za zbiranje prostovoljnih sredstev za različne namene, največkrat pa za pomoč ljudem ob elementarnih nesrečah (požar, poplave, toča, nevihte, suša, potresi, živinska kuga oziroma kombinaciji le-tega ...) v različnih krajih tako na Kranjskem kot tudi v drugih predelih monarhije. Pobiranje dobrodelnih prostovoljnih darov je bilo neke vrste izredna socialna pomoč za ponesrečence ob nesrečah, ki pa še zdaleč ni mogla zadovoljiti potreb ponesrečencev. Duhovniki na župnijah so imeli tudi naloge pri sistemu rejništva oziroma glede t. i. najdencev. Ljubljana je leta 1788 v prostorih meščanskega špitala dobila najdenišnico z majhno porodnišnico, že pred tem pa so tudi v Trstu ustanovili najdenišnico, od koder je na Kranjsko prihajalo v rejo mnogo najdencev. Dušni pastirji so imeli vezno vlogo med sirotinskim očetom, najdenci in rejniki ter predvsem, da so stalno spremljali in nadzirali zdravstveno in нравno stanje, vzgojo in razvoj

najdencev v svoji župniji. Sistem, ki je uporabljal duhovnike za naloge socialnega skrbstva, se je pričel krhati šele po reformi in krepitvi civilnega upravnega sistema od leta 1849 dalje in sklenjenem konkordatu leta 1855 ter političnim dogajanjem po njem, ko je Cerkev v odnosu do države svobodneje zadihala in postopoma ustvarila samostojno socialno dejavnost.

Samostojno socialno dejavnost je pomembno zaznamoval prihod redovnih skupnosti in kongregacij, predvsem ženskih, ki so od sredine 19. stoletja vnašali novo kvaliteto na socialno področje. Redovnice so sodelovale skoraj pri vseh socialnih zavodih v škofiji. Glavni organizatorji dobrodelnosti so bili poleg redovnih skupnosti še dobrodelna društva. Med redovnimi skupnostmi velja posebej izpostaviti usmiljenke in šolske sestre, ki so vodile največ dobrodelnih zavodov in brez katerih delovanje le-teh ne bi bilo mogoče. V nekaterih župnijah se je razvijala samostojna dobrodelna dejavnost, ki ni bila organizacijsko povezana z drugimi centralami. Dobrodelnost se je daleč najbolj intenzivno razvijala v Ljubljani in v nekaterih drugih mestih ter industrijskih središčih, medtem ko je bila na kmečkem podeželju razen redkih izjem slabo razvita. Dobrodelna dejavnost se je organizirano pričela izvajati od zadnje četrtine 19. stoletja dalje in se je skozi desetletje ves čas krepila, največji razmah pa doživela ravno v zadnjem desetletju pred vojno, ko je uspela v okviru Karitativne zveze v Ljubljani organizirati tudi celovito mrežo karitativnih organizacij, ki je pokrivala tako rekoč vse župnije v škofiji, prav tako pa se je pričelo z ustanavljanjem socialnovarstvenih zavodov tudi na podeželju. V okviru društev, redov in župnij je do druge svetovne vojne cerkvena dobrodelnost uspela vzpostaviti 24 zavetišč in vrtcev za otroke in mladino, 10 sirotišnic, 8 hiralnic in 8 zavetišč oziroma domov za delavce.

Na rešitev socialnega vprašanja v Avstriji so katoličani gledali predvsem z dveh zornih kotov. Prvo smer je zastopala večina škofov, ki je to vprašanje dolgo potiskala v ozadje, na socialno bedo pa je odgovarjala z okrožnicami v smislu nramno-verskih opominov, povezanih z dobrodelnimi prizadevanji. Delavstvo se je Cerkvi v desetletjih čedalje bolj oddaljevalo in se v večini organiziralo v socialdemokratska strokovna društva. To je Cerkev sililo k ukrepanju. Ko je katoliškosocialno gibanje od sedemdesetih let 19. stoletja dalje v Avstriji oblikovalo svoj program in po papeški okrožnici *Rerum novarum* leta 1891, je katoliškosocialno gibanje v devetdesetih letih dobilo svoj izraz tudi v ljubljanski škofiji. Programi, ki so se izoblikovali na predvojnih slovenskih katoliških shodih, so bili pri socialnih zahtevah kopirani po avstrijskih katoliških shodih. Socialni program je pri nas najprej zaživel z združništvom, nato pa z organizacijo delavstva. Združništvo je predstavljalo enega ključnih delov katoliškega socialnega gibanja na Slovenskem. Združna organiziranost je predstavljala samopomoč med združniki in posledično prinesla zmanjšanje socialnih stisk prebivalstva.

Leta 1910 je bilo na Slovenskem kar 543 kreditnih, 274 kmetijskih, a le 54 konzumnih in 29 obrtnih zadrug. Med prvo svetovno vojno so hranilnice zaradi vojnih posojil izgubile veliko denarja, zadružništvo pa se je močno oslabilo. V novi državi je moč zadružništva upadla in ni nikoli dosegala predvojne moči.

Delavstvo so v okviru katoliškosocialnega gibanja najprej organizirali podobno kot društva rokodelskih pomočnikov, predvsem kot izobraževalna in podporna društva. Bistveni premik se je zgodil z ustanavljanjem strokovnih odsekov od leta 1900 dalje, za kar sta imela največje zasluge Janez Evangelist Krek kot organizator delavstva in škof Anton Bonaventura Jeglič, ki je to smer podpiral. Leta 1909 je katoliško delavstvo dobilo tudi centralno strokovno organizacijo katoliškega delavstva JSZ, ki je vodila katoliško delavsko gibanje vse do konca tridesetih let 20. stoletja. Pred prvo svetovno vojno so organizirali skoraj enako število delavcev kot socialdemokrati, kar je bila posebnost v monarhiji. Tudi v novi državi se je JSZ hitro znašla in bila pomemben dejavnik katoliškega in delavskega gibanja. A že v dvajsetih letih se je zarezal spor med stranko SLS in JSZ. Vodstvo SLS si je želelo podrediti JSZ, ta pa je vztrajala na avtonomiji in zahtevala večjo zastopanost delavcev v vrhu stranke, hkrati pa je ob vključevanju mladih sil in sodelovanju z mladinskimi gibanji drsela čedalje bolj levo. Spor se je v tridesetih letih še poglobil, dokler takrat sicer razpuščena SLS, ki se je zlila v JRZ, leta 1935 ni ustanovila paralelne delavske centrale ZZD.

JSZ se je po letu 1935, ko je nekdanja SLS vstopila v vladno JRZ, tudi spričo številne infiltracije komunistov še bolj nagnila v levo, ZZD pa je pridobivala na pomenu, dokler v letu 1940 ni bila priznana kot edina zastopnica katoliškega delavstva. Zmagoslavje ZZD je pomenilo tudi vrnitev na koncept organizacije delavstva pred letom 1900 po principu delavsko-izobraževalnih društev, ki so imela paternalističen koncept in so zagotavljala absolutno spoštovanje avtoritete, zavrnitev pravice stavke in zagovarjala enotno akcijo brez delitev in radikalnega delavskega boja. Nekdanja SLS je skupaj z ZZD JSZ očitala, da so navadni »kruhoborci«, ki jim ni mar za načelno ideološko borbo zoper komunizem, pri čemer pa so podcenjevali socialno stisko delavstva in njegov borbeni potencial. Škof Rožman si je ob sporu dolgo iskreno prizadeval doseči pomiritev in nudil svojo pomoč, a tudi okleval in premalo odločno posegal. Na obeh sprtih straneh pripravljenosti ni bilo in tako je katoliška skupnost pred prag druge svetovne vojne prišla usodno razklana.

10 SUMMARY

The work portrays the diverse social activities of the Catholic Church in the Ljubljana Diocese from the end of the 18th century until the beginning of the Second World War. The activities were significantly connected to the wider social context of the time. It is evident how economic development, political changes, development of workers' movements, Papal encyclicals, development of orders, congregations, societies, etc. influenced the social action in the Ljubljana Diocese. In the chronological and contextual sense, the social activity in the Ljubljana Diocese can be divided in two parts. The first part encompasses the period of Josephinism from the end of the 18th until the mid-19th century, while the second part is presented by the independent initiative of the Church from the mid-19th century to the beginning of the Second World War. Here, we cannot speak about a strict time division since influences of Josephinism were visible until the dissolution of the Habsburg Monarchy, while the independent initiative of the Church was also present before.

From the end of the 18th century until the mid-19th century, the social activity in the diocese was determined mainly by Josephinism, which defined the Church as the body within the composition of its administration and entrusted it, in addition to many other tasks, also with the duties of social care. These were primarily connected to the parish institutes for the poor, collections for casualties, and care for orphans or so-called foundlings.

Parish institutes for the poor worked as a public network for the care of poor people in Carniola for more than a century, from 1784 to 1884 or 1888. They were led by priests together with Fathers of the Poor elected by the municipalities which belonged to a particular parish. The purpose of these institutes was to record the poor, organise and unite private charity, and fairly distribute support among the claimants. An important organisational role here was played by bishops who promoted the development and work of institutes. The network of parish stations was used by the civil authorities also for the collection of voluntary means for different purposes, most frequently for help to people during natural disasters (fires, floods, hail, storms, drought, earthquakes, animal plague or a combination of these) in different places both in Carniola and in other parts of the monarchy. The collection of charitable voluntary gifts was a sort of a special social assistance for casualties in disasters, but which could not by far satisfy the needs of people in need. Parish priests also played their part in the system of foster care or the so-called foundlings. In 1788, Ljubljana got its first foundlings hospital with a small maternity hospital in the premises of the

municipal hospital, while one was founded even earlier in Trieste, from where many foundlings came to be fostered in Carniola. Priests were a link between the Father of the Orphans, foundlings, and foster parents and they were primarily in charge of the constant monitoring and inspection of the health and morality, upbringing, and development of foundlings in their parish. The system that used priests for the tasks of social care started to crumble only after the reform and strengthening of the civil administrative system from 1849 onwards and the concordat concluded in 1855 and political actions following it, when, in relation to the state, the Church breathed more easily and gradually created independent social activity.

The independent social activity was significantly marked by the arrival of monastic orders and congregations, especially female who from the mid-19th century brought new quality to the social field. Nuns participated in almost all social institutions in the diocese. The main organisers of charity were, in addition to monastic orders, charitable societies. Among monastic communities, the Sisters of Mercy and the School Sisters of St. Francis of Christ the King who led most of the charitable institutions and without whom their operation would not have been possible, should be especially emphasised. In some of the parishes independent charitable activities developed, which were not connected to other central offices in an organisational sense. By far the most intensively, charity developed in Ljubljana and in some of the other towns and industrial centres, while in the rural areas, with very few exceptions, it was poorly developed. Charitable activities started to be organised and implemented from the last quarter of the 19th century onwards and continued to grow, while such activities flourished in the last decade prior to the war when a comprehensive network of charity organisations was organised within *Karitativna zveza* in Ljubljana that covered almost all parishes in the diocese. Social care institutions also started to develop in the countryside. Until the Second World War, charity managed to establish 24 shelters and kindergartens for children and adolescents, 10 orphanages, 8 shelters for the elderly, and 8 shelters for workers within societies, orders, and parishes.

Catholics saw the solution to the social question in Austria primarily from two positions. The first position was represented by the majority of bishops who pushed this question aside for a long time and responded to the social misery with circulars including moral-religious warnings connected to charity endeavours. Over decades, the working class increasingly distanced itself from the Church and mostly organised in social-democratic expert societies. This forced the Church to act. When the Catholic social movement in Austria formed its programme from the 1870s onwards and following the *Rerum novarum* Papal encyclic in 1891 the Catholic social movement in the 1890s also got its

expression in the Ljubljana Diocese. In their social demands the programmes designed at pre-war Slovenian Catholic rallies were copied from those designed at the Austrian Catholic rallies. In the Slovenian territory, the social programme first came to life with cooperativism and then with the working class being organised. Cooperativism presented one of the key parts of the Catholic social movement in Slovenia. The cooperative organisation represented the self-help among members of the cooperative and consequentially brought about a decrease in social distress of the population. In 1910, Slovenia had no fewer than 543 credit and 274 farming cooperatives, yet only 54 for food and drink and 29 for trade. During the First World War, banks lost a lot of money due to war loans savings and cooperativism was strongly weakened. In the new state, the power of cooperativism diminished and never reached its pre-war level again.

Within the Catholic social movement, the working class was first organised similarly to societies of artisan assistants, primarily as educational and support societies. A significant shift happened with the establishment of expert divisions from 1900 onwards, for which the most credit must go to Janez Evangelist Krek as the organiser of the working class and Bishop Anton Bonaventura Jeglič who supported this direction. In 1909, the Catholic working class got its central expert organisation called the JSZ, which led the Catholic workers' movement until the end of the 1930s. Prior to the First World War, they organised almost the same number of workers as the social democrats, which was a peculiarity in the monarchy. In the new country, too, the JSZ adapted quickly and was an important factor in the Catholic and workers' movement. However, in the 1920s friction occurred between the SLS party and the JSZ. The SLS leadership wanted to subdue the JSZ, which insisted on its autonomy and demanded greater representation of workers at the head of the party. Simultaneously, while young forces were being included and cooperation with youth movements continued, the JSZ was sliding ever more to the left. The dispute deepened in the 1930s, until in 1935 the SLS, which was at the time disbanded and merged in the JRZ, founded a parallel workers' head office of the ZZD.

After 1935, when the former SLS entered the governmental JRZ, the JSZ leaned even more to the left (also due to infiltrations by numerous Communists), while the ZZD gained importance until, in 1940, it was acknowledged as the only representative of the Catholic working class. The triumph of the ZZD also meant the return to the concept of organising workers prior to 1900 according to the principle of workers' educational societies, which had a paternalistic concept and ensured the absolute respect of authority, rejection of the right to strike, and advocated unified action without divisions and fighting among radical workers. The former SLS, together with the ZZD, accused the JSZ of being common "bread fighters", who did not care for the principal ideological

fight against Communism, in which they underestimated the social distress of the working class and its fighting potential. During the dispute, Bishop Rožman sincerely strived for a long time to achieve reconciliation and offered his help, yet also hesitated and did not intervene decisively enough. There was no readiness on either side and thus the Catholic community arrived at the threshold of the Second World War fatally torn.

ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE

Izdajatelj / Publisher:

Inštitut za zgodovino Cerkve
pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani

Naslov uredništva / Address of Editorial:

Inštitut za zgodovino Cerkve
Poljanska c. 4, pp. 2007, SI – 1001 Ljubljana
e-pošta: izc@teof.uni-lj.si

Glavni in odgovorni urednik / Editor in Chief:

dr. Miha Šimac

Uredniški odbor / Editorial Board:

dr. Matjaž Ambrožič
dr. Bogdan Kolar
dr. Ana Lavrič
dr. Igor Salmič
dr. Julijana Visočnik

Lektura in prevodi povzetkov v angleški jezik / Proof-reading and translation of summary into English:

Maja Sužnik

Oblikovanje naslovnice / Cover Design:

Anton Štrus

Prelom / Computer Typesetting:

Salve d.o.o., Ljubljana, Rakovniška 6, 1000 Ljubljana

Tiskano v Sloveniji / Printed in Slovenia**Naklada / Number of copies printed:**

300 izvodov

Izvillečke prispevkov objavlja / Abstracts are included in:

Historical Abstracts, America: History and Life, ABC-CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
EBSCO Publishing, Inc., 10 Estes Street, Ipswich, Massachusetts, USA
Tübinger Zeitschrift, Universität Tübingen, Nemčija

Založba / Publishing House:

Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani
Poljanska c. 4, pp. 2007
SI-1001 Ljubljana
e-pošta: dekanat@teof.uni-lj.si

Za založbo / Chief Publisher:

Dr. Janez Vodičar



9 789619 047484

25 EUR